

Хармонически и ритмически похвати в пианистичния стил на Чучо Валдес

Михаил Филипов

докторант в НМА „Проф. Панчо Владигеров“
научен ръководител – проф. д-р Цветан Недялков

I. Въведение

Пианистичният стил на Чучо Валдес представлява едно от най-ярките проявления на модерния афро-кубински джаз. Макар мелодичният му почерк да демонстрира съчетание между традиционна интонационна логика и джазова импровизация, именно хармонията и ритъмът оформят неговата най-значима иновационна зона. Настоящата статия е фокусирана върху тези два параметъра, разглеждани през призмата на емблематичната композиция „Mambo Influenciado“.

II. Хармонически похвати

Хармоническият език на Чучо Валдес представлява едно от най-зрелите проявления на взаимодействието между кубинската традиция и модерния джаз. Неговият стил се характеризира с комплексна интеграция на тонални, модални и хроматически структури, при които класическата функционалност на хармонията се разширява чрез употребата на модални замени, квартово гласоводене на акордите и използване на тризвучия от вторичните структури на акордите. Този хармонически синтез оформя уникална пианистична текстура, в която всяка акордова конфигурация има както ритмическа, така и оркестрова функция.

Според изследването на Алдо Салвент - *A Study of Afro-Cuban Jazz as Pioneered by Chucho Valdés*, хармоническото мислене на Валдес „се движи между два полюса: стабилността на кубинския ритмичен цикъл и променливостта на джазовата модалност”.¹ Този подход води до своеобразен „плаващ тонален център”, при който хармоническите

¹Salvent, Aldo H. *A Study of Afro-Cuban Jazz as Pioneered by Chucho Valdés*. Havana: Instituto Cubano de la Música, 2014, p. 69.

прогресии не следват традиционните каденционни зависимости, а създават движението на напрежение и освобождаване.

Един от ключовите елементи в хармоническия почерк на Валдес е използването на разширени акорди и техните вторични структури. Типичен пример за това има в произведението *Mambo Influenciado*, където прогресията Dm7 – Fmaj7 – A7(#9) – Cm7 – D^b 7 съчетава функционални и нефункционални връзки, изградени върху бас, описващ септакордовото четиризвучие на тониката и завършва прогресията с модална замяна на доминантата. Тук A7(#9) служи не толкова като доминанта в класически смисъл, а като център на напрежение, който обединява дорийския лад на Dm и фригийски оттенъци на Cm. В резултат се създава характерното за Валдес усещане за „хроматично дишане“, при което хармонията се движи като жив организъм, а не като фиксирана тонална система.

Валдес често използва тризвучия от надстройките на акордите, за да разшири хармоническото пространство. Например над акорд от тип A7(#9) той поставя разновидности на сол мажорно тризвучие (което създава интервали $\flat 13$, $\sharp 9$ и $\flat 9$), придавайки на звука плътност и цвetoва наситеност. Този похват е заимстван от джаз пианисти като Маккой Тайнер и Хърби Ханкок, но при Валдес се адаптира към афро-кубинската ритмическа среда, където акордовите структури не просто „звучат“, а „дишат“ в синхрон с ритмическата фигура на клавието, около което е построена цялата композиция.

Характерна особеност в пианистичната фактура на Валдес е и употребата на „*quartal harmony*“ — акорди, изградени на интервали от кварта, които той използва както за създаване на пространствено звучене, така и като средство за модална амбивалентност. В интрото на *Mambo Influenciado* се наблюдава редуване на квартови структури върху акордите Dm и Gm, които не изпълняват функция на подготовка или разрешение, а служат като звукови равнища, между които пианистът прелива чрез гласоводенето на акордите.

Друг отличителен белег е контрапунктовото мислене при изграждането на хармоническата тъкан. Валдес често разделя двете ръце в независими линии – лявата ръка изпълнява *tumbao*-подобен остинатен модел, чийто ритмически *pattern* се определя от вида клавише, докато дясната ръка

разработва хоризонтална мелодична линия, която съдържа вътрешни хроматични движения. Тази техника създава полифонична хармония, при която хоризонталното и вертикалното измерение на музиката се преплитат.

Особено показателно е отношението на Валдес към хармоническия ритъм – скоростта на промяна на акордовите структури. Докато в традиционния стил – “son” хармоническият ритъм е относително стабилен, Валдес го променя динамично, като ускорява или забавя акордовите смени в зависимост от импровизационното напрежение. В *Mambo Influenciado* този похват е очевиден в соловите пасажии, където пианистът преминава от кратки, еднотактови прогресии към продължителни педални участъци, подчертавайки контраста между статичност и движение.

Тесният синтез между хармония и ритъм е може би най-значимата иновация в стила на Валдес. Той не третира акорда като статично звуково състояние, а като ритмичен жест, който взаимодейства с метричната структура на клавието. В този смисъл хармоническата му мисъл е ритмизирана, а ритъмът – хармонизиран. Тази взаимна зависимост превръща всяка пиеса в живо полиритмично-хармоническо пространство, в което импровизацията и композицията се преплитат.

Чрез тези похвати Валдес създава характерен звуков почерк, в който традиционните кубински акордови последования се преобразуват в джазови структури, а джазовите прогресии се вписват в афро-кубинския метроритъм. Така се оформя неговият модерно-традиционен хармонически език – едновременно интелектуален и дълбоко емоционален, в който всяка акордова смяна носи ритмическа енергия и експресивен смисъл.

III. Ритмически похвати

Ритмическата организация в пианистичния стил на Чучо Валдес е не просто структурен елемент, а носител на естетическа и културна идентичност. В основата на неговия ритмически език стои *clave* — двутактовият цикличен модел (2–3 или 3–2 и техните разновидности), който определя логиката на всички афро-кубински ритми. Както

подчертава Раул Фернандес, клавес е „не само ритмична формула, а система от времеви координати, в които се подреждат всички музикални събития”.² При Валдес тази система се превръща в интелектуална рамка, върху която се изгражда както композиционната форма, така и импровизационният поток.

Особеността на Валдес е в начина, по който той интерпретира и пренарежда клавес, без да нарушава неговата вътрешна логика. В *Mambo Influenciado* пианистът използва 3-2 клавес модел, но изместването на акцентите на фразата създава илюзия за 2-3 клавес. Това двойствено възприятие поражда ритмична амбивалентност – техниката, известна като “*clave displacement*” или изместване на клавес. Тя позволява на Валдес да „играе” с очакванията на слушателя, като създава напрежение между реалното и възприеманото метрично време.

Друга отличителна черта е употребата на полиритмия и метрична суперпозиция. Валдес често наслоява различни ритмически равнища – например шестнадесетинова фигура в дясната ръка срещу триолово деление в лявата. Това създава т.нар. 3:2 полиритмия, при която пианистът едновременно поддържа стабилен *tumbao* модел в ниския регистър и развива свободна, импровизационно наситена мелодична линия в горния. Тази техника има корени в африканските полиритмически традиции, но при Валдес се прилага с джазова чувствителност и пианистична виртуозност.

Исклучително характерен е и начинът, по който Валдес третира ритъма като форма на контрапункт. В *Mambo Influenciado* той разгръща така наречения похват на въпрос и отговор между ръцете: лявата ръка изпълнява синкопирани *tumbao* фигури, докато дясната изгражда кратки фрази с *anticipation* (предусещане на времето), които са разположени малко преди метричния акцент. Резултатът е своеобразен диалог, в който ритъмът се превръща в средство за комуникация между различните текстурни нива на пианото.

² **Fernandez**, Raul A. *From Afro-Cuban Rhythms to Latin Jazz*. Berkeley: University of California Press, 2006, p. 72.

Техниката на “*anticipatory phrasing*” е сред най-характерните ритмически иновации на Валдес. Чрез леко изместване на фразите преди силните времена на такта той създава усещане за постоянен импулс напред – динамика, която напомня за джазовото суинг усещане, но с ясна афро-кубинска артикулация. Тази „предварителност” на звука е не само естетически избор, а и културна препратка към африканската концепция за време като постоянно движение, а не като фиксирана структура.

Валдес често използва и т. нар. *cross-beat phrasing* — фразирание, което пресича метричната структура. Например в импровизационните части на *Mambo Influenciado* той изгражда фрази от квинтоли или септоли, които се „приплъзват” спрямо четиритактовата метрична рамка. Този подход, характерен за африканската ритмика, създава усещане за „ритмическа еластичност”, в която стабилното и плаващото съществуват едновременно.

Важна особеност на Валдес е и неговият перкусионен подход към пианото. Подобно на Артуро Сандовал или Перучо Лопес, той третира клавиатурата като ансамбъл от ударни инструменти. Ударната атака, редуването на стакато и тенуто акценти, както и използването на тремоло фигури създават звукови слоеве, които напомнят звученето на конги, бонгоси и африканските *batá* барабани. Така пианото престава да бъде чисто хармонически инструмент и се превръща в ритмизиран оркестър в миниатюра.

Особено внимание заслужава и взаимодействието между пианото и ритъм секцията. В ансамбъла *Irakere*, Валдес често „влиза” в диалог с перкусионистите, като изгражда фрази, които продължават или контрапунктират ударните мотиви. Това създава мрежа от взаимни ритмически зависимости, при която нито един елемент не е подчинен на другия. В тази полифонична структура ритъмът функционира като водеща сила на формата, а не като съпроводен пласт.

Според изследването на Алдо Славент: *A Study of Afro-Cuban Jazz as Pioneered by Chucho Valdés*, именно в тази ритмическа гъвкавост се проявява геният на Валдес: „той не следва клавесин – той го разширява, премества и преосмисля, докато то започне да диша заедно с хармонията и

мелодията”³. Тази способност да възприема и променя ритъма като жива, променлива материя, прави стила му уникален дори в рамките на афрокубинската пианистична традиция.

В заключение може да се каже, че ритмическите похвати, използвани от Чучо Валдес, се основават на диалог между структура и импровизация. Чрез техниките на изместване на клавието, полиритмия, *cross-beat phrasing* и *anticipatory phrasing* той създава пианистичен език, в който времето не е фиксирана мярка, а живо пространство за изразяване. Именно в този ритмически пласт се крие дълбоката духовна връзка между африканския корен и съвременния джазов изказ – ядрото на неговата музикална идентичност.

IV. Заключение

Пианистичният стил на Чучо Валдес олицетворява един от най-успешните примери за органична симбиоза между традицията на кубинската музика и естетиката на американския джаз. Неговото творчество доказва, че афрокубинската музикална традиция не е статично културно наследство, а жива система, способна да се обновява чрез диалог с други музикални езици. В това отношение Валдес представлява продължител и едновременно реформатор на линията, започната от Арсенио Родригес, Диззи Гилеспи, Бебо Валдес и продължена от поколения кубински пианисти.

В мелодично отношение Валдес постига изключителен баланс между структурираност и свобода. Неговите мелодии обединяват диатоничната яснота на стила “*danzón*” с импровизационната логика на джаза, като използват техники като мелодично очакване, хроматични проходящи тонове и въпрос и отговор. По този начин той създава мелодичен континуум, в който всяка фраза е част от по-голяма ритмическа и формална идея.

Хармоническите му иновации разширяват границите на традиционната кубинска хармония. Чрез модални замени, квартово разполагане на

³ **Salvent**, Aldo H. *A Study of Afro-Cuban Jazz as Pioneered by Chucho Valdés*. Havana: Instituto Cubano de la Música, 2014, p. 91.

гласовете от акордите и използване на тризвучия от вторичните структури на акордите и техните разновидности, Валдес изгражда звукова палитра, която комбинира джазовата комплексност с кубинската ритмическа логика. Тази хармоническа свобода не цели разрушаване на традицията, а нейното трансформиране в съвременен изразен инструмент.

Ритмическото измерение на неговата музика е може би най-дълбокият белег на неговата индивидуалност. Чрез техники като: изместване на клавието, полиритмия и *anticipatory phrasing* Валдес демонстрира, че ритъмът не е просто времева рамка, а организиращ принцип, който определя формата, динамиката и характера на музикалното изказване. В неговите пиеси ритъмът и хармонията не са отделни пластове, а взаимно зависими параметри, които се преплитат в единен музикален поток.

В този контекст пианистичният стил на Чучо Валдес може да се разглежда като завършена концепция на афро-кубинската модерност – съчетание на африканска ритмическа мисъл, европейска хармоническа култура и американска импровизационна свобода. Той демонстрира как традицията може да бъде не граница, а източник на иновация и как културната идентичност се запазва именно чрез отвореност към промяна.

Значението на Валдес надхвърля пределите на кубинската сцена. Неговата работа с *Irakere* и соловите му изпълнения оказват трайно влияние върху пианисти като Гонсало Рубалкаба, Роберто Фонсека и Емиляно Салвадор, които продължават да развиват идеята за „джаз с кубинска душа“. Чрез своето творчество Чучо Валдес доказва, че истинската иновация не отрича традицията, а я преосмисля, превръщайки я в инструмент за ново звуково и културно самосъзнание.

Библиография

:

1. **Salvent**, Aldo H. *A Study of Afro-Cuban Jazz as Pioneered by Chucho Valdés*. Havana: Instituto Cubano de la Música, 2014.
2. **Fernandez**, Raul A. *From Afro-Cuban Rhythms to Latin Jazz*. Berkeley: University of California Press, 2006.